

Голові спеціалізованої вченої ради
у Херсонському державному університеті
доктору філологічних наук, професору,
професору кафедри української
і словянської філології та журналістики
факультету української й іноземної
філології та журналістики
Володимирові Павловичу ОЛЕКСЕНКУ

Відгук

Стишова Олександра Анатолійовича, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу **Мандич Тамари Михайлівни** «Лексико-семантична вербалізація концептосфери СПОРТ у сучасному українському медійному просторі», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дослідження.

У кінці ХХ – на початку ХХІ сторіч філологи почали активніше студіювати лінгвальні особливості української мови не так в художньому (як це було в попередні періоди), як у мас-медійному дискурсі, який розвивається надзвичайно інтенсивно та засвідчує нові й цікаві тенденції динаміки одиниць різних рівнів. Вагому роль у сучасних ЗМІ відіграють передусім засоби вторинної номінації – метафори, метонімії, перифрази, порівняння та фразеологізми. Вони є різноманітними за походженням, семантичним наповненням, структурою, стилістичними та функційними особливостями. Уважаємо, що скрупульозніше дослідження вказаних засобів вторинної номінації є цілком виправданим і на часі.

На жаль, в українському мовознавстві поки що бракувало комплексної наукової праці, присвяченої системному аналізу названих вище засобів вторинної номінації, що виконують змістотвірну функцію в жанрі спортивного коментаря, продукованого спортивними журналістами у форматі прямої

телевізійної, онлайнної чи текстової трансляції. Ми всі є свідками того, як жанр спортивного коментаря динамічно розвивається, вербально репрезентує взаємозв'язок концептосфери СПОРТ із мережею інших донорських концептів і концептосфер. Саме ґрунтовний аналіз заявленої концептосфери сприятиме більш глибокому розумінню асоціативних перетинів і спроможностей одиниць вторинної номінації до розкриття нових смислів. На нашу думку, здобувач наукового ступеня вдало обрала тему дисертаційної роботи, яка на сьогодні, безсумнівно, є **актуальною**.

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Новизна опонованої дисертації не викликає жодних заперечень, оскільки в ній уперше в телевізійних, онлайнних і текстових прямих трансляціях виявлено, зафіксовано, систематизовано й ґрунтовно проаналізовано понад 1200 мовних одиниць вторинної номінації, що збагачують арсенал сучасної української мови новими або видозміненими значеннями. До того ж, з'ясовано характер семантичного розвитку лексики у спортивних коментарях, зокрема тенденцію до метафоризації, метонімізації, перефразування, розвитку контекстуальної синонімії та полісемії, адаптації фразем до спортивного контексту з поодиноким трансформацією їх структурно-семантичних особливостей. Значним досягненням здобувачки вважаємо те, що вона вперше уклала «Словник коментаторського мовлення» (2020) із 1000 мовних одиниць у реєстрі як спробу закріпити та проілюструвати результати лексико-семантичних змін у спортивному медійному просторі.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Робота здобувачки Тамари Мандич має певну **теоретичну цінність** для розвитку української лінгвістики: запропонована класифікація мовних засобів у коментаторському мовленні (*загальноспортивні, видові та індивідуально-авторські*) і пояснені змістові та структурні відмінності між коментуванням різних видів спорту сприяють розбудові лексикології, стилістики української мови; схарактеризовані в дисертації усний і письмовий коментарі, визначені їх відмінності розвивають положення стилістики щодо жанрової специфіки

мовлення; виявлення логічних зв'язків концептів-джерел із концептосферою СПОРТ, на основі чого сформовано систему метафоричних моделей, слугує внеском у подальший розвиток концептології.

Уважаємо, що представлена дисертаційна праця здобувачки становить безперечну **практичну значущість**, зокрема як під час подальших лінгвістичних студій, так і в процесі викладання вишівських курсів «Сучасна українська літературна мова (розділ «Лексикологія. Фразеологія»)), «Стилістика української мови», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Спортивна журналістика» та ін.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження спирається на належний науковий аналіз і творче опрацювання 154 позицій використаної літератури (серед яких монографії, дисертації, публікації у періодичних виданнях, матеріали наукових конференцій тощо), що істотно сприяло покращенню теоретичних основ виконаної дисертації. Варто акцентувати, що є роботи зарубіжних авторів, представлені латинською графікою. Також подано солідний список опрацьованих джерел ілюстративного матеріалу. Фактологічна база наукової праці є репрезентативною. Обсяг опрацьованих трансляцій становить 685 відео- і текстових репортажів із українськомовним коментарем (626 – аудіовізуальні трансляції і 59 – текстові трансляції) загальною тривалістю близько 1027 годин. Здобувачка ретельно дібрала й опрацювала значний за обсягом корпус ілюстративного матеріалу – у межах дослідження зафіксовано та проаналізовано близько 4500 випадків уживання 1211 образних вербалізаторів концептосфери СПОРТ, 1000 з яких подано в апробаційному «Словнику коментаторського мовлення», серед яких 83,6% становили метафори, 7,5% – фразеологізми, 4% – перифрази, 2,4% – порівняння і 2,1% – персоніфікації. Усе назване вище дало змогу авторці зробити належні й науково вагомі загальні висновки.

Наукові положення, висновки дослідження оцінюємо як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані та достовірні.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією.

Робота Тамари Мандич належить до таких наукових праць, які, без сумніву, сприятимуть розв'язанню складних проблем, пов'язаних із розвитком української концептосфери загалом, лінгвокультурології й етнолінгвістики, а особливо концептосфери СПОРТ. Належне оволодіння термінологічним апаратом, скрупульозний аналіз дібраного огрому цікавого фактичного матеріалу дали змогу здобувачці реалізувати мету дослідження, успішно розв'язати всі поставлені в дисертації завдання (яких визначено аж шість). Авторка опонованої праці повністю оволоділа методологією дослідження концептосфери СПОРТ. Вона вдало й оригінально застосувала ряд методів і прийомів аналізу студійованого матеріалу. Дисертантка послуговується як кількома загальнонауковими підходами (аналіз, синтез, дедукція, індукція), а також методом метафоричного моделювання, інтерпретації для пошуку, систематизації, узагальнення та пояснення отриманих даних, так і суто спеціальними лінгвістичними методами та прийомами, зокрема такими як: описовий метод, метод вибірки, семантичний і контекстуальний аналіз, статистичний метод, узагальнення, дистрибутивний аналіз та ін. Застосувавши комплексну методологію та прийоми аналізу, Т. Мандич зробила в дисертації обґрунтовані й об'єктивні висновки.

6. Апробація результатів дослідження.

Отримані в дисертаційному дослідженні результати апробовано на 9 наукових форумах і висвітлено в 4 одноосібних статтях, опублікованих у фахових виданнях України, що входять до категорії Б, 1 розділі колективної монографії (у співавторстві), 4 тезах за результатами участі в конференціях і «Словнику коментаторського мовлення». Усі названі публікації Тамари Мандич, їх авторитетна та фахова апробація під час виступів на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях із 2018 до 2022 року відбивають визначені здобувачем ідеї, проаналізований матеріал і висновки.

7. Структура та зміст дисертації.

Здобувачка наукового ступеня структурувала свою роботу відповідно до встановлених вимог побудови праць такого типу. У вступі подано всі необхідні компоненти дисертації, чітко сформульовано мету, завдання, правильно

визначено предмет і об'єкт дослідження, окреслено джерельну базу та ін. Авторську концепцію побудови дослідження висвітлює логічно та вмотивовано сформульована наукова новизна, яка дає змогу зрозуміти, що дисертація міститиме чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Перший розділ традиційно присвячено теоретичним засадам дослідження, зокрема запропоновано систематизацію наукових розвідок, у яких простежено осмислення змісту понять і суджень про спорт як концептосферу, що має у своїй структурі концепти окремих видів спорту. Згідно з проаналізованим ілюстративним матеріалом автор виділила: атлетичні види (концепти важкої атлетики і легкої атлетики), бойові мистецтва (концепти боксу, боротьби, дзюдо, карате, хортингу, ММА), види зі зброєю (концепти кульової стрільби, стрільби з лука, фехтування), водні види (концепти веслування, плавання, синхронного плавання, стрибки у воду), гімнастичні види (концепти спортивної та художньої гімнастики), ігрові індивідуальні види (концепти бадмінтону, настільного тенісу, тенісу), ігрові командні види (концепти баскетболу, волейболу, водного поло, гандболу, футболу, хокею), інтелектуальні види (шахи) і швидкісні види (концепти біатлону, велоспорту). Здобувачкою простежено, що зазначені концепти мають різну спроможність до образної вербалізації через характер змагання та специфіку трансляції.

Окрему увагу звернено на усний коментар, засвідчений у телевізійному та онлайн-овому ефірі, і письмовий коментар, що становить основу текстової трансляції на сторінках вебсайтів. Встановлено, що технічні особливості трансляції, її структура, змістове наповнення та мовне оформлення зазначених різновидів коментаря мають відмінності, що відбито на кількісному та якісному складах вербалізаторів концептосфери СПОРТ. Характеристику чинників, що впливають на якість медіаконтенту й мовлення коментаторів, доповнено оглядом жанрових вимог до коментаря, зокрема спортивного, та особливостей розвитку спортивної журналістики в Україні періоду останніх десятиліть.

Асоціативне осмислення спортивних подій, що робить спортивний коментар образним, можливе завдяки взаємодії концептів-донорів і концепту-мети. Через активне перенесення на спорт ознак різних за змістом концептів

виявлено, що найпродуктивнішим засобом вербалізації концептосфери СПОРТ є метафори, які за семантичним принципом запропоновано класифікувати на антропоморфні, артефактні, соціоморфні, природоморфні та синестезійні. Меншою мірою в коментаторському мовленні фігурують метонімії, перифрази, порівняння та фразеологізми. Загалом зафіксовано та проаналізовано 1211 вербалізаторів (100%) концептосфери СПОРТ.

У другому розділі розглянуто метафоричну вербалізацію концептосфери СПОРТ. Спираючись на лексичне значення, що покладено в основу метафоричного перенесення, виокремлено низку метафоричних моделей.

У дисертації подано 1008 метафор (83,23 %), серед яких 273 (27,1 %) – антропоморфні, 124 (12,3 %) – артефактні, 496 (49,2 %) – соціоморфні, 91 (9,02 %) – природоморфні, 24 (2,38 %) – синестезійні. Показано: якщо для артефактних із меншою кількістю моделей характерний більший обсяг вербалізаторів, що підпадають під тематику виокремлених моделей, природоморфним властива варіантність лексем, які за своїм значенням формують низку малокомплектних метафоричних моделей. Антропоморфні та соціоморфні метафори, як за кількістю моделей, так і за статистикою продуктивності, послідовно посідають друге та перше місце відповідно.

У третьому розділі здобувачка ґрунтовно проаналізувала інші засоби вторинної номінації, що вербалізують концептосферу СПОРТ, – метонімії, перифрази, порівняння та фразеологізми.

Висновки в дисертації об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, викладених у розділах, і своєю чергою, поширюють їх зміст і вагу в контексті висунутих здобувачем положень.

Робота істотно виграє завдяки вміщеним у ній рисункам, таблицям, діаграмам, які покращують візуальне сприйняття матеріалу й певних положень дисертації, а також додатку.

8. Дотримання академічної доброчесності.

Уважаємо, що представлені в опонованій дисертації положення та ідеї є добре продуманими, самостійними, оригінальними. Аналіз тексту роботи дає

всі підстави констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності* у повному обсязі.

9. Дискусійні положення дисертації та зауваження.

Не маємо жодних принципових зауважень щодо структури, основних положень та концепції дисертації Тамари Мандич. Однак вважаємо, що окремі положення роботи, також деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення.

1. Чому в тлумаченні мовних одиниць Ви покликаєтеся на дещо застарілий СУМ-11, а не на новий СУМ-20 або СУМ-Просвіта-2013?

2. Початок 2-го розділу супроводжується занадто довгим початком перед підрозділом 2.1.

3. Під час аналізу різноманітних метафор із-поміж їх чисельних прикладів подаєте чимало фразеологізмів: *батарейки підзарядити* (стор. 83), *на зустрічних курсах* (стор. 86), *бути на олівці* (стор. 88) та ін.

4. На нашу думку, варто було ширше подати **практичне значення** дисертації (адже це у Вас реально є), зокрема додати, що її теоретичні напрацювання, ретельно дібраний і проаналізований фактичний матеріал, висновки можуть бути використані в лексикографічній практиці, зокрема в процесі укладання ідеографічних та інших словників, під час написання підручників і навчальних посібників, у процесі проведення спецкурсів і спецсемініарів, а також у науковій діяльності магістрантів, аспірантів і молодих учених.

5. Загалом роботу написано грамотно, літературною мовою, хоча подекуди помічено окремі девіації, зокрема у виборі слів (стор. 4, 6, 17), фоностилістичні невправності (стор. 3, 25, 191).

Проте висловлені коментарі, поради й зауваження не є категоричними. Позиції й переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

10. Загальна оцінка дисертації.

Незважаючи на висловлені деякі дискусійні положення зауваження й побажання, акцентуємо на високому теоретичному та методологічному рівнях рецензованої роботи, на її безсумнівній актуальності для сучасного

мовознавства, науковій новизні та практичному значенні. Дисертація Тамари Мандич повністю відповідає вимогам МОН України до наукових праць такого жанру.

Дисертація «Лексико-семантична вербалізація концептосфери СПОРТ у сучасному українському медійному просторі» є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, Мандич Тамарою Михайлівною, отримані нові науково обґрунтовані результати.

Дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6–9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її авторка, Мандич Тамара Михайлівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Опонент –

доктор філологічних наук,

професор, професор

кафедри української мови

факультету української філології,

культури і мистецтва

Київського столичного університету

імені Бориса Грінченка

Олександр Стишов

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	
Код ЄДРПОУ 45307965	
ВЛАСНИЙ ПІДПИС	ЗАСВІДЧУЮ
<i>Стишов О.</i>	
<i>Трубіцька О.В.</i>	
<i>Машинська</i>	